

ПРОЄКТУВАННЯ МОДЕЛІ ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЗА ЗМІСТОМ НОВОЇ РЕДАКЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНДАРТУ ВЧИТЕЛЯ ЗЗСО

Компетентності проєкту профільного стандарту (2024 р.) носять світоглядний характер професійного розвитку педагога – мовно-комунікативна, предметно-методична, інформаційно-цифрова, психологічна, емоційно-етична, педагогічного партнерства, інклюзивності, здоров'язбережувальна, прогностична, організаційна та оцінювально-аналітична. Ми ставимо у центрі представленого зразка (моделі) здатність до навчання впродовж життя, яка одночасно є об'єднуючою складовою проєктування профільної середньої освіти та професійного стандарту вчителя ЗЗСО.

Ключові слова: проєктування, профільна освіта, професійний стандарт, компетентності.
Competencies of the profile standard project (2024) have a worldview character of the teacher's professional development - language-communicative, subject-methodical, information-digital, psychological, emotional-ethical, pedagogical partnership, inclusiveness, health-preserving, prognostic, organizational, and evaluation-analytical . We put at the center of the presented sample (model) the ability to learn throughout life, which is at the same time a unifying component of the design of specialized secondary education and the professional standard of a teacher of vocational education and training.

Keywords: design, professional education, professional standard, competences.

Вступ П'ятнадцятого лютого 2024 року Міністерство освіти і науки України (МОН України) запропонувало для громадського обговорення проєкт професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти, Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» (у новій редакції) [1]. Дані ініціативи профільного міністерства можна вітати, адже, актуальною проблемою Нової української школи (НУШ) є і у найближчі роки залишається – проблема формування профільної середньої освіти. Те, що систематизувалося за останні понад 30 років носить різносторонній методичний характер розв'язання даної проблематики.

Мета статті Метою статті стала спроба проєктування певного зразка, моделі сучасної профільної середньої освіти за змістом нової редакції професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти, Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» (нова редакція від 15.02.2024 р.)

Виклад основного матеріалу Ми, як автор дослідження не вперше розглядаємо актуальні питання формування ключових компетентностей у вчителів географії та економіки, наприклад:

- ✓ 2017 : Компетентнісне спрямування вивчення курсу фізичної географії України
- ✓ 2018 : Реалізація компетентнісного підходу як основа формування системи впровадження освітньої діяльності; методичне забезпечення компетентнісно орієнтованого навчання шляхом розроблення тематичних екскурсій і подорожей в гімназії та ліцеї
- ✓ 2020 : Формування практичних вмінь учнів у гімназії та ліцеї як основа компетентнісно орієнтованого навчання; компетентнісно орієнтоване навчання учнів гімназій та ліцеїв на прикладі використання літературної музейної спадщини Житомира
- ✓ 2021 : методика компетентнісно орієнтованого навчання курсів економічного спрямування в гімназії та ліцеї

- ✓ 2022 : Методи навчання як основа компетентнісного потенціалу природничої освітньої галузі; компетентнісний аспект переходу до нової методики навчання природничих наук
- ✓ 2023 : Філософсько-педагогічні засади формування ключових компетентностей в учнів на заняттях курсів за вибором інтегрованого змісту (у співавторстві з д.п.н., професором Т. Г. Назаренко)

Якщо узагальнити проведені дослідження, то можна намітити певні тенденції у формуванні профільної середньої освіти по крайній мірі до 2027 року:

- компетентнісне спрямування освітнього процесу, особливо у профільній старшій школі НУШ (поки, що не бачимо відмови від традиційних навчальних курсів географії та економіки й курсів за вибором інтегрованого змісту);
- компетентнісний підхід буде і далі застосовуватися розрізнено (наприклад, організація та проведення тематичних екскурсій і подорожей у ЗЗСО відбувається планувально-спонтанно);
- компетентнісно орієнтоване навчання і далі буде зосереджуватись на формуванні практичних умінь і навичок учнів/учениць;
- компетентнісний потенціал природничої освітньої галузі більш повно розкриється у методиці інтегрованого навчання.

Отже, якщо проаналізувати компетентності профільної середньої освіти, які представлено у змісті проєкту професійного стандарту 2024 р. [1] ми зможемо побудувати її спрощену інформаційну модель (мал. 1).

Мал. 1. Компетентності профільної середньої освіти у змісті проєкту професійного стандарту 2024 р.

Представлена певна сукупність інформації, що характеризує істотні властивості і стани об'єкта, процесу, явища, а також взаємозв'язок із зовнішнім світом дозволяє акцентувати увагу педагогічної громадкості на наступних складових:

A1. Мовно-комунікативна компетентність є однією із світоглядних основ професійного розвитку педагога, навчання відбувається державною мовою, мовами національних меншин або іноземною мовою. Наприклад, для вчителів географії і економіки важливою умовою є опанування фаховою термінологією та навчання володінню науковим словом, що одночасно є одним із актуальних завдань мовної підготовки вчителя географії. Так, курс «Українська мова (за професійним спрямуванням)», який активно розробляється і викладається на природничо-географічному факультеті спеціальності «Географія» в Кіровоградському державному педагогічному університеті імені Володимира Винниченка, покликаний сформувати національно-мовну особистість фахівця [2, 143]. Важливою складовою розвитку в учасників освітнього процесу є формування мовно-комунікативних вмінь.

A2. Предметно-методична компетентність передбачає насамперед здатність моделювати зміст освіти, розвивати ключові компетентності за Державним стандартом базової середньої освіти [3], здійснювати інтегроване навчання, використовувати методики і технології навчання й виховання, формування ціннісних ставлень. Для вчителів географії і економіки це освоєння методики навчання окремих шкільних курсів географії, викладання географії у профільній школі, підприємництва і фінансової грамотності тощо.

A3. Інформаційно-цифрова компетентність повністю змінила структуру, зміст освітнього процесу Нової української школи (НУШ), нині вчителі практикують використання електронних бібліотек, інтернет-ресурси і штучний інтелект (ШІ). До професійних компетентностей педагога відносять цифрову і медіаграмотність. Розвиток цифрової грамотності та медіаграмотності носить прикладний характер – використання цифрових технологій, наприклад, 3D анімації, віртуальної реальності (VR) але найголовніше, це створення електронного контенту педагогом. Для вчителів географії і економіки важливими є вміння використовувати цифрові фінансові інструменти, дотримання цифрової гігієни (це стосується всіх учасників освітнього процесу). Вплив таких вагомих чинників, як COVID-19 та війна сформували у педагогів методики дистанційного навчання.

B1. Психологічна компетентність педагога проявляється у здатності враховувати вікові й індивідуальні особливості здобувачів освіти, формувати мотивацію до їх пізнавальної діяльності, зокрема, до географії і економіки. Але повернімося до головного завдання НУШ – формування розумового мислення здобувачів освіти (критичного, абстрактного...). Актуальними у педагогічній професійній сфері діяльності є рівноправні та особистісно зорієнтовані взаємодії, впровадження гендерної рівності, психологічної підтримки дітей у стресових ситуаціях, особливо в умовах повномасштабної війни із країною-агресором Росією. МОН України підготували матеріали, які можна використовувати під час підготовки уроків стійкості, боротьби та перемог. Це можуть бути вихована година, година спілкування, класна година, уроки громадянської та історичної, мовно-літературної освітніх галузей тощо. Головна мета такої роботи – сформувати тверду громадянську позицію в учнів і учениць, навчити розрізняти факти і фейки, не піддаватися маніпуляціям і ворожій пропаганді [4, 2].

B2. Емоційно-етична компетентність педагога проявляється насамперед у вмінні керуватися власним емоційним станом, безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу. Назагал, вчителі географії і економіки формують уявлення у здобувачів про взаємозалежність людей і систем (природних й штучних) у глобалізованому світі. Це ознайомлення із дотриманням прав людини і дитини в різних регіонах світу, цілями сталого розвитку (ЦСР). Рекомендуємо ознайомитися із Національною доповіддю «ЦСР для дітей України», яка надає нового бачення орієнтирів розвитку дітей та молоді в контексті досягнення Україною ЦСР [5, 2]. У доповіді наведені стратегічні завдання розвитку дітей та молоді з урахуванням специфіки трансформаційних перетворень. Ця доповідь може слугувати підґрунтям для розроблення

стратегій і програм, спрямованих на зміцнення людського капіталу країни. У 2019 році світова спільнота відзначає 30-річчя Конвенції ООН про права дитини. Перша тематична доповідь з ЦСР має привернути увагу українського суспільства до нагальних питань захисту прав дитини та створення умов для гармонійного розвитку дітей та молоді.

Б3. Компетентність педагогічного партнерства в умовах НУШ формується на суб'єкт – суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу, менш декларативно в педагогічній практиці залучаються батьки до освітнього процесу на засадах партнерства. В методичній практиці приділяється значна увага формуванню у вчителів здатність працювати у команді та впровадження нових методик підтримувати у здобувачів освіти їхні прагнення до саморозвитку. На думку вітчизняних та зарубіжних дослідників самостійний вибір людиною свого життєвого шляху, цілей, цінностей, етичних норм, майбутньої професії й умов життя здійснюється за допомогою пізнання, виявлення і аналізу своїх можливостей, здібностей, схильностей, інтересів й установок, усвідомлення свого місця в житті, в суспільстві [5, 5].

В1. Інклюзивна компетентність педагога проявляється у здатності здійснювати педагогічну підтримку осіб з особливими освітніми потребами, забезпечувати інклюзивне навчання і застосовувати технології індивідуального та диференційованого навчання. Ми вивчали досвід викладання факультативних курсів з географії, які діяли у ЗЗСО на початку 2000-х років з метою розвитку пізнавальних інтересів учнів до географії. Цікаві, змістовні заняття орієнтують здобувачів освіти на вибір професій, поглиблювали географічні знання, сприяли орієнтації життєдіяльності їх у ринкових відносинах сучасності [6, 132].

В2. Здоров'язбережувальна компетентність насичена ключовими положеннями професійного стандарту, адже воно передбачає насамперед організацію безпечного освітнього середовища НУШ! Це і здійснення профілактично-просвітницької роботи щодо безпеки життєдіяльності, санітарії та гігієни, формування культури здорового способу життя, надавати домедичну допомогу. Незважаючи на широке висвітлення таких складних питань, як застосування технік збереження особистого фізичного та психоемоційного здоров'я під час професійної діяльності вони мало застосовані педагогами старшого віку, що призводить до професійного вигорання вчителя. Проєкт DECIDE у партнерстві з Офісом Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Міністерством освіти і науки України, Міністерством розвитку громад, територій та інфраструктури України, розпочинає реалізацію ініціативи «Стаємо сильнішими разом!», що покликана допомогти дітям, які постраждали від війни. Ініціатива «Стаємо сильнішими разом!» спрямована на вчителів, керівників закладів освіти, шкільних психологів, батьків, голів територіальних громад, працівників органів управління освітою громад. А головне – вона зорієнтована на кожен українську дитину [7].

Г1. Прогностична компетентність педагога формується на змістовому наповненні типових освітніх програм і модельних навчальних програм. Доволі слабкою ланкою у методичній системі практики донині залишається знання педагогами вимог до навчальних програм, методики навчання географії та економіки. У кращому випадку, освітяни ознайомляться із методичними рекомендаціями щодо організації освітнього процесу в НУШ у новому навчальному році. Слід більше уваги приділяти питанням планування освітнього процесу та навчання прогнозування результатів освітнього процесу.

Г2. Організаційна компетентність педагога проявляється у здатності організації сам процес навчання і виховання, навчатися раціонально використовувати навчальний час, вміти правильно інформувати й консультувати щодо змістового наповнення освітнього середовища.

Г3. Оцінювально-аналітична компетентність, як правило, виражається через знання вчителем критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованцем) у системі ЗЗСО і вміння їх доцільно й зважено застосовувати в освітній практиці. Результати зовнішнього незалежного оцінювання – нині, національного мультипредметного тесту, міжнародного дослідження якості освіти PISA свідчать про неоднозначні прогалини в системі освіти. Дані PISA поточного циклу, як і попереднього, виявили проблеми, пов'язані із забезпеченням українських закладів освіти необхідними ресурсами (матеріальними та людськими). Однак PISA послідовно доводить, що не лише наявність ресурсів, але й стратегії їх розподілу мають

важливе значення, а тому потрібно докласти зусилля для того, щоб вони були доступними в достатній кількості там, де вони найбільш потрібні [8, 2].

Ді. Здатність до навчання впродовж життя в освітній сфері розглядають переважно у двох аспектах – вміння здійснювати власний професійний розвиток та отримувати підтримку від колег. Трохи складнішим є здатність до інноваційної діяльності всіх освітян України. Адміністрація ЗЗСО зосереджує зусилля на питаннях атестації педагогічних працівників відповідно до вимог Положення про атестацію педагогічних працівників [9] із деталізацією вимог до присвоєння кваліфікаційних категорій та ін. Поза їх увагою залишаються питання самоосвіти вчителя. Наприклад, для вчителів географії та економіки важливо здійснювати пошуково-педагогічний туризм, брати участь у науково-педагогічних проєктах або/та діяльності професійної спільноти (за потреби), розвивати власну споживацьку грамотність, як от – енерго-, тепло- та водо-збереження, вивчати педагогічний досвід вивчення сталого розвитку. Навчання впродовж життя ґрунтується на чотирьох стовпах [10, 19] : спроможність працевлаштування, пристосовність, підприємництво та рівні можливості.

Висновки

Актуальними питаннями теорії та методики НУШ залишаються опанування фаховою термінологією та навчання володінню науковим словом, методики навчання окремих шкільних курсів у профільній школі, підприємництва і фінансової грамотності, вміння використовувати цифрові фінансові інструменти, дотримання цифрової гігієни, дистанційного навчання, орієнтації здобувачів освіти на виборі професії майбутнього, життєдіяльності їх у ринкових відносинах сучасності, розвивати власну споживацьку грамотність тощо.

Список використаних джерел

1. Проєкт професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти, Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» (нова редакція). URL. : <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-profesijnogo-standartu-vchitel-zakladu-zagalnoyi-serednoyi-osviti-vchitel-pochatkovih-klasiv-zakladu-zagalnoyi-serednoyi-osviti-nova-redakciya>
2. Гуцул Л. Географічна термінологія як компонента мовної підготовки вчителя географії. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки, 1(177). С.140-143. URL. : https://cusu.edu.ua/ua/konferentsii-2014-2015-nr/2-mizhnarodna-internet-konferentsiya-2014/section-3/1248-geografichna-terminologiya-yak-komponenta-movno%D0%87_pidgotovki-vchitelya-geografi%D0%87
3. Державний стандарт базової середньої освіти / Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898 [Електронний ресурс] = Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>, вільний (дата звернення: 18 листопада 2020 р.).
4. Як говорити про російсько-українську війну в школі. Уроки стійкості, боротьби та перемог» / Розроб. : В. Макаревич, О. Панарін, О. Охріменко. К. : МОН України, 2024. 69 с. URL. : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2023/12/22/Yak.hovoryty.pro.vyynu-22.12.2023.pdf>
5. Грищенко С. В. Самовдосконалення особистості : монографія. Під науковою редакцією : Курлянд З. Н., Бужиної І. В. Чернігів : НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2019. 188 с.
6. Яценко В. С. Диференційоване навчання на факультативних заняттях. Диференційовані дидактичні матеріали з географії. 6-10 класи / За ред. Корнеєва В. П. Х. : Вид. група «Основа», 2007. С. 132-134.
7. Проєкт DECIDE «Стаємо сильнішими разом!» URL. : <https://www.together.decide.in.ua/>
8. PISA-2022 : основні результати та висновки. Що знають і вміють української 15-річні підлітки / кол. авт. : Г. Бичко (осн. автор), Т. Вакуленко, Т. Лісова, М. Мазорчук, В. Терещенко, С. Раков, В. Горох та ін. ; за ред. В. Терещенка та І. Клименко ; Український центр оцінювання якості освіти. Київ, 2023. 24 с.

9. Положення про атестацію педагогічних працівників. Наказ МОН України № 805 від 09.09.2022 р. URL. : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1649-22#Text>
10. Степко М. Ф., Клименко Б. В., ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Л. Л. Болонський процес і навчання впродовж життя. Харків, 2004. 111 с.